

Bijlage 1

Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

VISIE OP DE NOORDVLEUGEL

Economische visie op de Noordvleugel van de Randstad

1 Inleiding

Op verzoek van de Tweede Kamer heeft het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie een economische visie en agenda opgesteld voor de Noordvleugel van de Randstad. In de brief aan de Tweede Kamer van 4 februari jongstleden waarin de hoofdlijnen van het bedrijfslevenbeleid zijn geschetst, is deze zogenoemde *Visie op de Noordvleugel (voorheen 'Amsterdambrief')* al onder de aandacht gebracht. Daarbij is gewezen op het belang van de financieel zakelijke dienstverlening voor de economie van de Noordvleugel en Nederland als geheel evenals voor de verschillende topsectoren van het bedrijfslevenbeleid. Deze Visie op de Noordvleugel wordt daarom tegelijkertijd met de reactie van het kabinet op de door de topteam opgestelde agenda's voor de topsectoren aan de Tweede Kamer toegezonden. In de Visie op de Noordvleugel wordt het economische belang van de Noordvleugel beschreven, wordt een aantal sterktes en zwaktes van het gebied benoemd en wordt ten slotte een agenda geschetst.

De economische activiteit in de Noordvleugel draagt voor een kwart bij aan het Nederlandse BBP. Het gebied vertegenwoordigt samen met de Mainport Rotterdam en de Brainport Eindhoven een belangrijk deel van de economische activiteit in Nederland. Dit onderstreept het belang van economische beleidsaandacht voor deze drie gebieden. Voor de Mainport Rotterdam is deze beleidsaandacht in 2009 uitgewerkt in de economische visie op de langetermijnontwikkeling van de Mainport Rotterdam van het Ministerie van Economische Zaken (juli 2009).¹ De beleidsaandacht voor de Noordvleugel en de Brainport worden ingevuld met respectievelijk de Visie op de Noordvleugel en de kabinetsreactie op de Brainport 2020 agenda. De kabinetsreactie op de Brainport 2020 agenda wordt evenals de Visie op de Noordvleugel tegelijkertijd met de Bedrijfslevenbrief aan de Tweede Kamer toegezonden.

Tijdens de totstandkoming van de Visie op de Noordvleugel zijn verschillende initiatieven genomen die de realisatie van de aanbevelingen in deze brief kunnen vergemakkelijken. Een voorbeeld is de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam, een samenwerkingsverband van de gouden driehoek in de metropoolregio Amsterdam (MRA). Voor de Visie op de Noordvleugel is daarom ook gesproken met deze en andere samenwerkingsverbanden in de Noordvleugel.

Door meer samenwerking en samenhang binnen de Noordvleugel te realiseren kan de huidige positie van het gebied in de Europese top-5 van stedelijke regio's op het gebied van het vestigings- en ondernemingsklimaat, het aantrekken van kennis(werkers) en investeringen en de concurrentiekracht van sectoren als de financieel en zakelijke dienstverlening worden behouden en zelfs worden versterkt tot een positie direct achter Londen en Parijs. Het kabinet is van mening dat de Noordvleugel alle mogelijkheden in zich heeft om deze ambitie te realiseren.

Voor het opstellen van deze Visie op de Noordvleugel is gebruik gemaakt van de kennis over het gebied die in de afgelopen jaren onder meer door het Pieken in de Delta programma is opgebouwd. Daarnaast is literatuurstudie gedaan, is extern onderzoek verricht² en is gesproken met vertegenwoordigers van de gouden driehoek in de Noordvleugel waaronder met twintig topbestuurders van in het gebied gevestigde en internationaal opererende ondernemingen en kennisinstellingen.

¹ MinEZ (2009) Economische visie op de langetermijnontwikkeling van Mainport Rotterdam (Deze visie is verder geconcretiseerd in de recent verschenen Havenvisie van het Havenbedrijf Rotterdam).

² Waar in de tekst uitspraken worden gedaan zonder bronvermelding zijn deze gebaseerd op het in het kader van de Visie op de Noordvleugel verrichte onderzoek (de literatuurlijst geeft een overzicht van deze onderzoeken).

2 De Noordvleugel

Het gebied

De Randstad bestaat uit twee met elkaar verbonden stedelijke netwerken met een eigen economische structuur, samenhang en dynamiek, de Noordvleugel en Zuidvleugel van de Randstad. Zowel de economische structuur, interne samenhang en eigen dynamiek van de twee deelgebieden als de verbindingen tussen de Noord- en Zuidvleugel zijn van groot belang. Voorbeelden zijn de economische relatie tussen de Schipholregio en het zeehavencomplex van Rotterdam en de toenemende samenwerking tussen de zeehavens van Rotterdam en Amsterdam. Evenmin als de economische grenzen van de Randstad zijn die van de Noordvleugel vastgelegd. De economische dynamiek in en van het gebied is zodanig dat het weinig zinvol is om tot een geografisch omliggende gebiedsafbakening te komen. Beter is om het gebied 'af te bakenen' aan de hand van de samenhang die verschillende steden en gebieden binnen de Noordvleugel in economisch opzicht vertonen, zoals de gemeenschappelijke oriëntatie op (groot)handel en financieel en zakelijke dienstverlening. In deze brief wordt onder de Noordvleugel van de Randstad verstaan het samenhangende stedelijk netwerk van het Noordzeekanaalgebied tot en met de provincie Utrecht, met inbegrip van Almere en met als belangrijkste kernen de steden Amsterdam en Utrecht en de luchthaven Schiphol. De Visie op de Noordvleugel beschrijft derhalve de gehele Noordvleugel en niet alleen de stad of (metropool)regio Amsterdam.

Economische structuur

De Noordvleugel is met de steden Amsterdam en Utrecht en de luchthaven Schiphol als kern van oudsher een internationaal centrum van (groot)handel, diensten, transport en logistiek en met de handel verweven industrie. Amsterdam en Utrecht zijn als productie- en consumptiesteden van groot belang voor andere steden en kernen in deze regio. Het omgekeerde is echter ook waar. De sterktes en specialisaties van de IJmond en gemeenten als Almere, Amersfoort, Haarlem en Hilversum leveren een belangrijke bijdrage aan de diversiteit en sterkte van de Noordvleugel economie en vanuit een internationaal perspectief aan de naam en faam van 'Amsterdam'.

Tabel 1
**Bijdrage aan
BNP(2009)³**

Noordvleugel	25 %
MRA	17%
BRU ⁴	5%
Amsterdam	8%
Utrecht	3%
Almere	1%

Kenmerkend voor de Noordvleugel economie is de grote mate van internationale verbondenheid van het gebied en de succesvolle wijze waarop van deze verbondenheid gebruik wordt gemaakt om een grote toegevoegde waarde voor de economie te realiseren. Verschillende stedelijke (Amsterdam, Utrecht) en economische kernen (Schiphol, Amsterdamse zeehaven, Greenports Aalsmeer en Bollenstreek) en datahubs (NYSE Euronext Amsterdam, AMS-IX, media hub) in dit gebied vervullen een internationale spilfunctie. Een belangrijk deel van de economische activiteit in de Noordvleugel is gerelateerd aan deze internationale stromen van handel, investeringen, kennis en data. Het gebied is sterk in sectoren als creatieve industrie (in 2008 goed voor 39% van de werkgelegenheid in deze sector in Nederland), financieel en zakelijke dienstverlening (38%), ICT en nieuwe media (36%), transport en logistiek (30%) en life sciences (32%). De specialisatie in de Noordvleugel in deze snelgroeïende sectoren heeft in het afgelopen decennium gezorgd voor een relatief hoge productiviteit en een sterke productiviteitsgroei in de Noordvleugel en zorgt voor een grote toegevoegde waarde voor de Noordvleugel economie en de Nederlandse economie als geheel. Was de toegevoegde waarde in 1996 per medewerker in de Noordvleugel nog gelijk aan die in de rest van Nederland (€ 52.000), in 2008 was er een productiviteitsverschil van € 5.000 (€ 68.000 in de Noordvleugel ten opzichte van € 63.000 in de rest van Nederland).

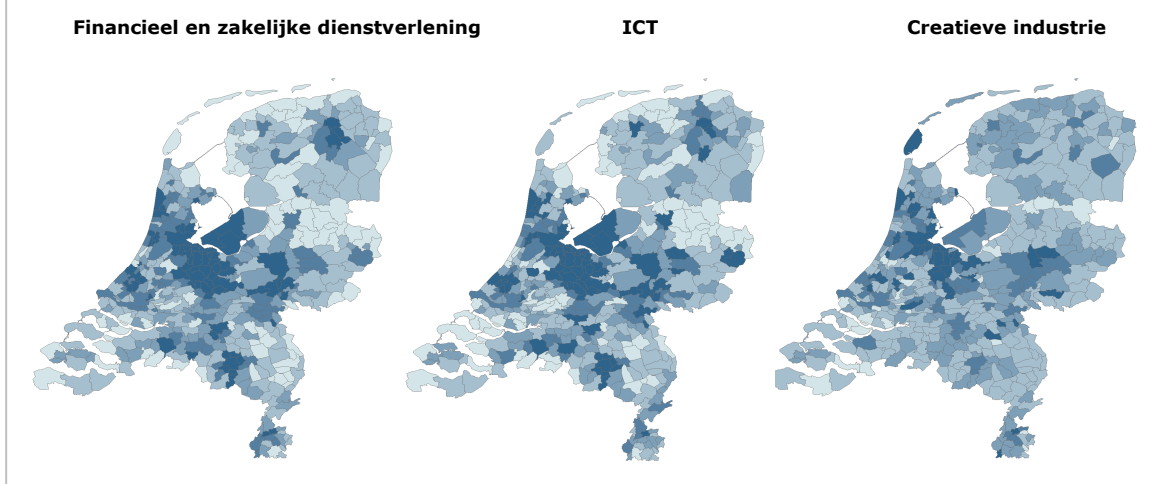
³ TNO (2011) De Top 20 van Europese stedelijke regio's 1995-2009. Randstad Holland in internationaal perspectief ('Randstadmonitor').

⁴ Bestuursregio Utrecht.

Vooral de groeiende sector financieel en zakelijke dienstverlening is van belang voor de economie van de Noordvleugel en Nederland als geheel. De sector vertegenwoordigt in de MRA maar liefst 34% van alle economische activiteit⁵ en is goed voor 22% van de werkgelegenheid in de MRA en zelfs 28% in de regio Utrecht. De toegevoegde waarde van de financieel en zakelijke dienstverlening in de MRA is in de periode 1999-2009 vrijwel verdubbeld. De sector is niet alleen door haar omvang van belang voor de Noordvleugel en Nederland als geheel, maar is daarnaast van groot belang omdat de sector verbindingen slaat met en tussen andere (top)sectoren. Dit laatste geldt ook voor de sectoren ICT en creatieve industrie, zoals beschreven in de digitale agenda van het ministerie van EL&I (juni 2011). Dit versterkt de samenhang binnen de Noordvleugel economie en stelt in Nederland gevestigde bedrijven in staat zich te verbinden met bedrijven en markten elders in Europa en de wereld. Figuur 1 laat de specialisatie van Nederlandse gemeenten in de sectoren financieel en zakelijke dienstverlening, ICT en creatieve industrie zien. De figuur toont de specialisatie in deze sectoren in de Noordvleugel en in de regio's Amsterdam en Utrecht in het bijzonder.

Figuur 1

Specialisatie en samenhang in de Noordvleugel⁶

Belang van de economische kernen

In totaal droeg de economische activiteit in de Noordvleugel in 2009 met een toegevoegde waarde van 127 miljard euro voor 25% bij aan het Nederlandse BNP. Dit is vooral ook te danken aan de economische activiteit in de verschillende economische kernen (Schiphol, zeehaven Amsterdam, Greenports Aalsmeer en Bollenstreek) in het gebied.

De luchthaven Schiphol is een belangrijk internationaal knooppunt voor passagiers en vracht, in het bijzonder dankzij het netwerk van verbindingen van AirFrance/KLM. Deze knooppuntfunctie van Schiphol is van essentieel belang voor de netwerkeconomie van de Noordvleugel en Nederland als geheel. In totaal maakten in 2010 meer dan 45 miljoen reizigers gebruik van Schiphol en werd via de luchthaven 1,5 miljoen ton vracht vervoerd. Schiphol is hiermee de 5^e luchthaven van Europa wat betreft het verwerkte aantal passagiers en de 3^e luchthaven in Europa als het gaat om vracht. Het netwerk op Schiphol is van groot belang voor het vestigings- en ondernemingsklimaat van Nederland en in het bijzonder de Noordvleugel. Schipholgerelateerde activiteiten hebben in totaal een toegevoegde waarde van 26 miljard euro voor de Nederlandse economie en zijn goed voor 170.000 banen. De internationale bereikbaarheid via de luchthaven levert een belangrijke bijdrage

⁵ PRES (2011) Economische Verkenningen metropoolregio Amsterdam 2011.

⁶ PBL (2010) De ruimtelijke structuur van de clusters van nationaal belang (In opdracht van MinEL&I).

aan de positie en naam van de Noordvleugel als vestigingsplaats voor (Europese) hoofdkantoren en internationaal opererende bedrijven.

Dit heeft onder meer bijgedragen aan de ontwikkeling van de Zuidas tot een vestigingsplaats voor internationale bedrijven en hoofdkantoren (gelegen op 8 treinminuten van Schiphol en in de nabijheid van de Amsterdamse binnenstad en omgeving). In de actualisatie van de Luchtvaartnota (januari 2011) heeft het Kabinet de ambities voor Schiphol voor de middellange en lange termijn beschreven. Het Kabinet streeft naar een robuust netwerk van verbindingen met de belangrijkste (hoofd)steden en economische centra in de wereld. Hierbij staan het behoud van de concurrentiepositie en duurzaamheid voorop. Uitgangspunt daarbij is selectieve groei van het wereldwijde netwerk van verbindingen op Schiphol. Om Schiphol selectief te kunnen laten groeien is afgesproken om niet mainportgebonden verkeer ook op andere luchthavens te accommoderen. Er wordt verkend op welke wijze niet mainportgebonden verkeer op de luchthaven Lelystad kan worden geaccomodeerd en er zijn inmiddels afspraken gemaakt over een verdere ontwikkeling van het civiele vliegverkeer op luchthaven Eindhoven. De verdere ontwikkeling van deze luchthavens versterkt ook de economische positie van Flevoland en de Brainport Eindhoven. Voor het versterken van de mainportfunctie van Schiphol is het van belang dat de luchthaven de ruimte houdt om zich te ontwikkelen en een internationaal aantrekkelijke vestigingsplaats kan blijven, terwijl ook de kwaliteit van de leefomgeving behouden blijft. Gelet op de verschillende ruimtelijke opgaven in de Schipholregio zijn hiervoor ruimtelijke keuzes nodig. Om deze keuzes te kunnen maken, is de Rijksoverheid gestart met een Structuurvisie Mainport Amsterdam Schiphol Haarlemmermeer (SMASH), die in 2012 wordt gepubliceerd.

De zeehaven van Amsterdam is goed voor een toegevoegde waarde van 6,4 miljard euro en de 2.000 bedrijven in het havengebied zorgen voor werkgelegenheid voor ruim 60.000 personen. Met de zeehaven Amsterdam heeft de Noordvleugel de vierde haven van Europa. Amsterdam is tevens een belangrijke zee- en riviercruise bestemming met jaarlijks ca. 465.000 passagiers die een impuls geven aan Amsterdam als toeristische stad. De strategische ligging maakt de haven goed bereikbaar en zorgt voor verbindingen met belangrijke Europese markten. Andere belangrijke economisch kernen in de Noordvleugel zijn de Greenports Aalsmeer en Bollenstreek. Aalsmeer is het belangrijkste handels- en kenniscentrum voor de sierteelt ter wereld. Deze greenport heeft een omzet van 3 miljard euro per jaar en zorgt voor 50.000 banen.

De economische kernen Schiphol, zeehaven Amsterdam en Greenports Aalsmeer en Bollenstreek en de toenemende samenwerking met de Mainport Rotterdam zorgen voor een logistiek knooppunt met veel potentie. Met een onderlinge afstand van 15 minuten vormen Schiphol en de zeehaven van Amsterdam de grootste *airport-seaport* combinatie (lucht- en zeevracht, goederen- en personenvervoer) van Europa. Binnen het programma Amsterdam Connecting Trade (ACT) wordt gewerkt aan de verdere versterking van het logistieke knooppunt. De inzet is om het meest duurzame en innovatieve logistieke knooppunt te ontwikkelen voor logistiek aanverwante bedrijven door de logistieke keten zo efficiënt mogelijk te maken en de multimodaliteit te versterken.

Samenhang en samenwerking in de Noordvleugel

Om de economische samenhang, en daarmee de economische dynamiek, binnen de Noordvleugel verder te versterken, is samenwerking door de gouden driehoek van overheden, bedrijven en kennisinstellingen in de Noordvleugel van groot belang. Een goed voorbeeld van dergelijke samenwerking is de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam, een samenwerkingsverband van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden binnen de MRA. De Board is in 2010 opgericht en heeft als doel de positie van de MRA te versterken tot een plaats in de top-5 van stedelijke regio's in Europa. Om dit te realiseren, is door de Board voor zeven economisch belangrijke clusters (Creatieve industrie, Financieel en zakelijke dienstverlening, Flowers en food, ICT/eScience, Logistiek en handel, Rode Life sciences en Toerisme en congressen) een gezamenlijke Kennis en Innovatieagenda (KIA) opgesteld en zal een brede economische agenda worden uitgewerkt. Ook Utrecht kent een dergelijk gouden driehoek overleg.

Gelet op de economische sterktes, maar ook de opgaven, die de regio's Amsterdam en Utrecht gemeen hebben, verdient juist ook het versterken van de samenwerking en samenhang tussen deze twee kernen in de Noordvleugel bijzondere aandacht.

Dit is van belang voor de ontwikkeling van beide steden, maar vooral ook voor de internationale concurrentiepositie van de Noordvleugel en de Nederlandse economie als geheel. De bestaande samenhang tussen Amsterdam en Utrecht blijkt onder meer uit investeringsrelaties tussen bedrijven gevestigd in de Noordvleugel. Analyse van meer dan 42.000 bedrijfsinvesteringen binnen Nederland laat in de eerste plaats zien dat de steden binnen de Noordvleugel van de Randstad veel sterker met elkaar zijn verbonden dan de steden in de Zuidvleugel. Daarnaast leert deze analyse dat Amsterdam binnen Nederland de meeste verbindingen heeft met Utrecht en dat Utrecht op haar beurt het sterkst verbonden is met Amsterdam. Analyse van de (internationale) verbindingen van de top 100 van Nederlandse bedrijven laat zien dat ook hier de sterkste verbinding die tussen Amsterdam en Utrecht is.

Amsterdam en Utrecht zijn (zoals hiervoor beschreven) beide sterk in sectoren zoals financieel en zakelijke dienstverlening, creatieve industrie, life sciences en ICT en nieuwe media. Een gezamenlijke beleidsstrategie van Amsterdam en Utrecht (op de schaal van de Noordvleugel) is nodig om nadelige beleidsconcurrentie te voorkomen en voldoende kritische massa te bereiken zodat bedrijven zich (verder) specialiseren, schaalvoordelen benutten, elkaar aanvullen en door clustering tot de internationale top kunnen (blijven) behoren. Samenvoeging van de bestaande (gouden driehoek) samenwerkingsverbanden binnen de regio's Amsterdam en Utrecht, kan de benodigde brede structurele samenwerking tussen deze regio's vergemakkelijken.

Tabel 2
Raakvlakken Board met Bedrijfslevenbeleid

Clusters Board	Topsectoren in Noordvleugel
Food en Flowers	Agrofood/Tuinbouw
Creatieve industrie	Creatieve industrie
Financieel en zakelijke dienstverlening	Hoofdkantoren
Rode Life sciences	Life sciences
Logistiek en Handel	Logistiek

Daarnaast kan het bedrijfslevenbeleid van het ministerie van EL&I, zoals beschreven in de Bedrijfslevenbrief, een belangrijke bijdrage leveren aan het in gezamenlijkheid versterken van de (top)sectoren in Amsterdam en Utrecht en de Noordvleugel als geheel. Tabel 2 laat de relatie zien tussen vijf clusters waarop door de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam wordt ingezet en een aantal topsectoren dat in de Noordvleugel sterk is vertegenwoordigd. Vanwege het belang van deze topsectoren voor de Nederlandse economie is het belangrijk dat in de Noordvleugel aan alle voorwaarden wordt voldaan om de verdere ontwikkeling en groei van deze sectoren mogelijk te maken. Dit betekent dat de sterktes van het gebied moeten worden benut, maar ook dat enkele zwaktes moeten worden aangepakt. Deze sterktes en zwaktes worden hierna beschreven.

3 Sterktes, zwaktes en trends

Sterktes

De internationale positie en economische kracht van de Noordvleugel zijn te danken aan een aantal sterktes van het gebied.

- De Noordvleugel is (zoals beschreven) internationaal zeer sterk verbonden, fysiek (via Schiphol met zijn netwerk van 284 dagelijkse buitenlandse bestemmingen en de zeehaven Amsterdam met diverse mogelijkheden voor intermodaal goederenvervoer per short sea, binnenvaart en spoor) en economisch. Voor de Nederlandse economie als geheel geldt dat deze primair internationaal georiënteerd is. Ter illustratie: 62% van de bedrijfsverbindingen zijn internationaal. De Noordvleugel draagt hier voor een zeer belangrijk deel aan bij. Het gebied is goed voor 43% van deze internationale connectiviteit. Amsterdam is met afstand het sterkst internationaal verbonden (drie keer sterker dan de andere G4 steden) en is goed voor 31% van de Nederlandse connectiviteit. Deze verbondenheid is niet alleen sterk, maar ook zeer divers. Mede hierdoor heeft de Noordvleugel een bijzonder invloedrijke positie vanwege de hoofdkantorenfunctie die het gebied internationaal heeft.
- Het internationale karakter van de Noordvleugel economie is mede te danken aan de traditionele openheid, diversiteit, ondernemingszin en creativiteit van de Noordvleugel

bevolking en de bijbehorende sociale, culturele en economische dynamiek. Deze factoren maken de Noordvleugel aantrekkelijk voor ondernemende en creatieve bedrijven, kenniswerkers en studenten uit binnen- en buitenland.

- De Noordvleugel is sterk in het aantrekken van directe buitenlandse investeringen (FDI), met in 2009 een aandeel van 43,5% van de investeringen in Nederland. De buitenlandse investeringen betroffen vooral de sectoren financieel en zakelijke dienstverlening en ICT. De Noordvleugel is één van de belangrijkste regio's in Europa als het gaat om M&A⁷ investeringen. In vergelijking met andere stedelijke regio's in Europa is de diversiteit van de investeringen (typen investeringen en sectoren waarin wordt geïnvesteerd) daarnaast groter. Deze diversiteit maakt de regio relatief minder gevoelig voor conjuncturele ontwikkelingen.
- Het gebied is (zoals beschreven) gespecialiseerd in een aantal snelgroeiende sectoren. Tegelijkertijd wordt de Noordvleugel gekenmerkt door een diverse sectorstructuur. Deze diversiteit (zo zijn maar liefst zes van de topsectoren in de Noordvleugel vertegenwoordigd, zie tabel 2) heeft er (dankzij de spreiding van conjunctureel risico) aan bijgedragen dat de Noordvleugel de recente crisis goed is doorgekomen.
- Het gebied heeft een grote, diverse en hoogopgeleide beroepsbevolking. De MRA huisvest de meeste nationaliteiten in één regio ter wereld. Amsterdam heeft inwoners van 178 nationaliteiten. In de Noordvleugel waren in 2009 2,0 miljoen personen werkzaam, bijna 24% van het totale aantal werkzame personen in Nederland. De arbeidsparticipatie in de Noordvleugel is met 72,4% hoger dan het Nederlandse gemiddelde (70,7%). In het gebied is 42% van de beroepsbevolking hoogopgeleid, in de steden Amsterdam en Utrecht is dit zelfs 57%. Het gebied telt gerenommeerde onderzoeksinstituten (onder andere Nederlands Kanker Instituut, NWO-instituut AMOLF, KNAW-instituten als Nederlands Instituut Neurowetenschappen en Hubrecht Instituut), 4 universiteiten (UvA, VU, UU en Nijenrode, daarnaast zijn verschillende onderdelen van Wageningen UR in Flevoland gevestigd), 13 hogescholen en 19 MBO-instellingen.
- Het gebied heeft een zeer aantrekkelijk woon- en leefklimaat. De verschillende stedelijke kernen in de Noordvleugel hebben een hoge stedelijke kwaliteit. Daarnaast kent het gebied een aantal (internationaal) unieke landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Dit trekt zoals hierboven al benoemd hoogopgeleiden en creatieven aan, die bovendien relatief veel geld uitgeven. Utrecht en Amsterdam hebben in Nederland het hoogste percentage creatieve beroepsbevolking, in de Noordvleugel gevolgd door Hilversum en Amersfoort (een belangrijke rol hierbij speelt bijvoorbeeld de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, met vestigingen in Utrecht, Hilversum en Amersfoort).⁸ Amsterdam en Utrecht hebben dan ook een groeiende economische waarde als consumptiesteden. Dit blijkt ook uit het hoge aantal buitenlandse bezoekers. In totaal zijn bezoekers (toerisme en congressen) aan de MRA goed voor een toegevoegde waarde van 6,4 miljard euro. Amsterdam telde in 2009 7 miljoen buitenlandse overnachtingen (meer dan bijvoorbeeld Berlijn). Amsterdam is één van de belangrijkste toeristensteden van Europa en groeit in populariteit bij toeristische en zakelijke bezoekers evenals bij studenten, kenniswerkers en ondernemers.

Inwoners⁹		Werkzame personen		Hoogopgeleiden	
Nederland	16,5 miljoen	Nederland	8,6 miljoen	Nederland	33 %
Noordvleugel	3,4	Noordvleugel	2,0	Noordvleugel	42
MRA	2,3	MRA	1,4	MRA	41
BRU	0,6	BRU	0,7	BRU	48
Amsterdam	0,8	Amsterdam	0,6	Amsterdam	57
Utrecht	0,3	Utrecht	0,2	Utrecht	57
Almere	0,2	Almere	0,1	Almere	26

⁷ Fusies en overnames.

⁸ Atlas voor Gemeenten (2009).

⁹ TNO (2011).

Zwaktes

Maar de Noordvleugel kent ook een aantal zwaktes.

- Om het economische potentieel van de Noordvleugel optimaal te benutten is bestuurlijke samenwerking van groot belang. In 2010 stelde de OESO dat het de Noordvleugel aan een gedeelde visie ontbrak om richting te kiezen en te geven aan het economisch ontwikkelingsproces.¹⁰ Dit advies was de concrete aanleiding om de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam op te richten. Deze en andere samenwerkingsverbanden (zoals bijvoorbeeld Bestuursforum Schiphol, BRU, Economic Development Board Almere) kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan gezamenlijke visievorming en de versterking van de samenwerking en samenhang binnen de Noordvleugel. Hiertoe worden inmiddels al nuttige stappen gezet. Positief is in dit verband zeker ook de intensievere samenwerking tussen UvA en VU op allerlei terreinen.
- De Noordvleugel heeft in vergelijking met enkele andere stedelijke regio's in Europa (Londen, Parijs, Milaan) een beperkte omvang, met een relatief beperkte schaal van de arbeidsmarkt en afzetmarkt(en). Voor toekomstige groei moeten daarom verbindingen worden gelegd met afzetmarkten elders in Europa en worden ingehaakt op de groei in andere regio's door middel van nieuwe fysieke en economische verbindingen met opkomende markten evenals het aantrekken van (hoofdkantoren van) bedrijven uit deze landen. De beperkte omvang van de arbeidsmarkt (in combinatie met vergrijzing) dwingt de regio daarnaast tot een sterke inzet op het aantrekken van internationaal talent.
- De Noordvleugel heeft een hoogopgeleide beroepsbevolking, maar het (kennis)aanbod sluit op dit moment nog onvoldoende aan op de vraag vanuit de arbeidsmarkt. Dit geldt niet alleen voor het hoger onderwijs. Hierdoor blijven vacatures in de sectoren waarin het gebied zich heeft gespecialiseerd soms lang openstaan.
- De Noordvleugel heeft te maken met congestie op het hoofd- en onderliggend wegennet en haperingen in het openbaar vervoer. Hier zijn verbeteringen noodzakelijk. De afgelopen jaren is al flink geïnvesteerd in de bereikbaarheid van het gebied, en ook in de komende jaren zullen nog veel infrastructurele projecten worden gerealiseerd. Deze zullen een positief effect hebben op de interne en externe bereikbaarheid van de regio. Gezien het belang van het gebied voor de Nederlandse economie is blijvende monitoring van de mobiliteitsontwikkeling, in relatie tot de ruimtelijke ontwikkelingen echter van belang.
- Daarnaast kent de regio een gespannen woningmarkt en (door de grote ruimtedruk in deze regio) een forse en complexe verstedelijkingsopgave. Specifieke zoeklocaties voor de grote hoeveelheid woningen die in deze regio toegevoegd moeten worden (naast transformatie van verouderde en in onbruik geraakte gebieden en herstructurering van bestaand woningaanbod) zijn Almere, de Zaan/IJoevers en verschillende andere kleinere locaties waaronder die ten zuidwesten van Amsterdam (Haarlemmermeer en omgeving, Schipholregio). De nadruk ligt op het creëren van voldoende en voldoende aantrekkelijke woonmilieus. Rijk en regio werken samen om deze complexe opgave in dit drukke gebied vorm te geven en er tegelijkertijd voor te zorgen dat de nationale belangen op andere terreinen (zoals energievoorziening, veiligheid tegen overstromingen, luchtvaart/luchthaven, scheepvaart/haven, werelderfgoed) kunnen worden waargemaakt. Daarbij wordt voor de regio ten noordoosten van Amsterdam in het kader van het RRAAM traject gewerkt aan een Rijksstructuurvisie en bijbehorende besluiten voor de verdere ontwikkeling van Almere. Vergelijkbare trajecten vinden plaats voor de ontwikkeling van de Zuidas evenals voor de regio ten zuidwesten van Amsterdam in het SMASH traject. Deze drie trajecten sluiten aan op de prioriteitsstelling van het kabinet in de Beleidsbrief Infrastructuur en Milieu en de in het verlengde daarvan opgestelde Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR).
- In vergelijking met andere (Europese) economische regio's loopt de Noordvleugel achter als het gaat om technologische R&D en innovatie. Nieuwe kennis leidt bovendien nog te weinig tot innovaties en (nieuwe) bedrijvigheid. De Noordvleugel heeft op dit terrein echter (juist) veel potentieel maar het gebied slaagt er nog niet in om de innovatie in de dienstensector zichtbaar en effectief te maken. De OESO stelde in 2010 kernachtig dat kennis en

¹⁰ OESO/IMHE (2010) Reviews of Higher Education in Regional and City Development: Amsterdam (Peer Review Report).

bedrijvigheid twee uitgesproken sterktes van de Noordvleugel zijn die beter met elkaar kunnen en moeten worden verbonden.

Internationale trends

De beschreven zwaktes van de Noordvleugel zorgen voor een onbenut potentieel in de Noordvleugel. De zwaktes verdienen extra aandacht gelet op vier internationale trends, die kansen voor de Noordvleugel met zich mee kunnen brengen maar ook druk zetten op de toekomstige economische ontwikkelingen van het gebied.

- De opkomst van steden als motoren van economische ontwikkeling en groei. Economische activiteit concentreert zich in toenemende mate in een beperkt aantal stedelijke gebieden. Naast megasteden als New York, Londen, Hong Kong en Sjanghai, die veel bedrijven, investeringen, kennis en werkgelegenheid naar zich toe trekken, is er een groep kleinere steden die voor hun succes afhankelijk zijn van samenwerking en krachtenbundeling. Succesvolle steden in deze groep van 'kleinere' steden hebben twee kenmerken, er is sprake van stedelijke netwerkvorming en er is één 'voortrekker'. Deze voortrekker heeft een international track record op het gebied van handel en gerelateerde activiteiten en heeft een internationale naamsbekendheid. Deze trekker bepaalt de internationale beeldvorming en draagt hierdoor bij aan positieve locatie- en investeringsbeslissingen. Voor de Noordvleugel en voor Nederland is deze stad Amsterdam.
- Een verschuiving van West naar Oost wat betreft (stedelijke) economisch groei. Dit biedt kansen in termen van nieuwe afzetmarkten en inkomende investeringen (een initiatief als BioPort Europe speelt hier actief op in), maar zorgt ook voor druk van daadkrachtige nieuwkomers, die topbedrijven en toptalent aantrekken (wat ten koste gaat van stedelijke groei in andere regio's) en daarbij soms profijt hebben van een andere politieke en institutionele context. De Noordvleugel speelt hier reeds (in een voor de Noordvleugel kenmerkende wijze) op in. KLM is sinds maart 2011 de eerste luchtvaartmaatschappij die een rechtstreekse verbinding aanbiedt tussen het Chinese Xiamen (3 miljoen inwoners) en Europa. De maatschappij biedt hiermee nu 43 wekelijkse verbindingen (inclusief vracht 53) naar maar liefst acht bestemmingen in China.
- Een toenemend belang van infrastructuur. Het betreft hierbij niet alleen de interne (weg, binnenvaart en spoor) en externe (HSL, luchthavens en zeehavens) bereikbaarheid, maar ook internationaal georiënteerde financieel en zakelijke dienstverlening om bedrijven te helpen hun weg te vinden naar/op Europese of mondiale markten, alsmede de digitale infrastructuur. De Noordvleugel is al sterk internationaal verbonden (fysiek, digitaal en economisch), maar investeringen zijn noodzakelijk. Vanwege de beschreven positie en sterktes zal de Noordvleugel hiervan bovendien bovengemiddeld profiteren.
- Zachte vestigingsplaatsfactoren worden in toenemende mate hard (dat wil zeggen doorslaggevend voor economische groei en ontwikkeling) omdat ze van steeds groter belang worden om nieuw menselijk kapitaal (internationale studenten en kenniswerkers) aan te trekken en te behouden. Het CPB stelt daarnaast kernachtig dat de wisselwerking van de aantrekkelijkheid als consumptiestad en het vermogen zich opnieuw op de kaart te zetten als productiestad bepalend zijn voor het succes van steden. Amsterdam is hiervan een (internationaal) voorbeeld.¹¹ Diversiteit dient hierbij centraal te staan. Diversiteit in vestigingsmilieus voor bedrijven (van hoogwaardige kantorenlocaties tot bedrijvenparken/terreinen), in woonmilieus (van zeer hoogstedelijk tot landelijk), in voorzieningen (onderwijs, zorg, vrijetijdsbesteding), in kennisontwikkeling (fundamenteel wetenschappelijk en toegepast onderzoek) evenals in de economische structuur.

4 Agenda voor de Noordvleugel

De hiervoor beschreven internationale trends stellen de Noordvleugel voor een aantal uitdagingen. Vanwege de specifieke sterktes van het gebied kunnen deze trends juist kansen zijn, maar hiervoor moeten de krachten in de Noordvleugel, letterlijk en figuurlijk, worden gebundeld.

¹¹ CPB (2010) Stad en Land.

De Noordvleugel heeft alle mogelijkheden in zich om de huidige positie van het gebied in de Europese top-5 van stedelijke regio's te behouden en zelfs te versterken tot een positie direct achter Londen en Parijs, maar hiervoor moeten de gebundelde krachten worden ingezet op zeven agendapunten. Voor al deze agendapunten geldt dat een gezamenlijk inzet door de gouden driehoek van overheden (Rijk en regio), bedrijven en kennisinstellingen is vereist. Om deze reden is een agenda op hoofdlijnen voor de Noordvleugel geschetst die ruimte biedt voor een nadere gezamenlijke uitwerking door partijen in het gebied samen met de Rijksoverheid. Voor vier van de zeven agendapunten geldt dat door het kabinet in de Bedrijfslevenbrief actief generiek beleid is geformuleerd, waarop door de Noordvleugel kan worden voortgebouwd.¹²

De zeven agendapunten zijn:

- Aantrekken van kenniswerkers en topbedrijven/hoofdkantoren
- Gezamenlijke promotie van de sterktes van het gebied
- Investeren in het vestigings- en ondernemingsklimaat en inzetten op een beter woon- en leefklimaat
- Beter laten aansluiten van (hoger) onderwijs op de arbeidsmarkt
- Valorisatie en betere benutting van ontwikkelde kennis
- Meer clustering en synergie tussen sectoren
- Investeren in fysieke en digitale infrastructuur, hoogwaardige kantoren en gedeelde innovatiefaciliteiten

Aantrekken van kenniswerkers en topbedrijven/hoofdkantoren

Voor het uitbouwen van de sterktes van de Noordvleugel economie is het aantrekken van buitenlandse kenniswerkers en studenten en de strategische acquisitie van internationaal opererende topbedrijven/hoofdkantoren van doorslaggevend belang. Buitenlandse kenniswerkers en studenten brengen (nieuwe) kennis mee en voorzien in de behoefte aan personeel, in het bijzonder in sectoren waar op dit moment soms moeite bestaat om vacatures te vervullen (zoals in de ICT sector). Zoals ook beschreven in de Bedrijfslevenbrief is het vanwege de wereldwijde schaarste aan talent van groot belang om een aantrekkelijke vestigingsplaats voor dat schaarse talent te zijn evenals voor topbedrijven/hoofdkantoren. Verschillende bestaande en nieuwe initiatieven zijn hierbij van belang.

- Voor de keuze van kenniswerkers voor de Noordvleugel is de ondersteuning bij de start van hun verblijf belangrijk. Het Expatcenter in Amsterdam (met ook een vestiging in Almere) voorziet in de behoefte van expats aan één loket voor alle informatie over relevante procedures en met directe toegang tot de IND. Ook Utrecht werkt aan een Expatdesk. Daarnaast is de begeleiding van kenniswerkers tijdens het verblijf in Nederland van belang, ook omdat zij de toekomstige ambassadeurs van Nederland in het buitenland zijn.
- Zoals beschreven in de Bedrijfslevenbrief bevordert het kabinet het aantrekken van kenniswerkers. Zo stelt het kabinet nog dit jaar een pilot in om de toelating van kortverblijvende kennismigranten, een toenemende doelgroep onder de kennismigranten, te vereenvoudigen. De creatieve sector zal in samenwerking met SZW nagaan of de toelating van arbeidsmigranten voor functies in de 'creative industry' (o.a. architecten, design, mode) beter gefaciliteerd kan worden. De fiscale 30%-regeling voor expats wordt beter gericht en aangepast zodat een buitenlandse promovendus die na zijn/haar promotie in Nederland tewerk wordt gesteld ook als ingekomen werknemer wordt beschouwd.

De acquisitie van internationaal opererende topbedrijven/hoofdkantoren zorgt voor (nieuwe) kennis en toegevoegde waarde, voor verbeterde aansluiting op internationale kennisnetwerken en kan bijdragen aan versterking van de clusterdynamiek in de Noordvleugel. Deze bedrijven zorgen bovendien voor nieuwe werkgelegenheid voor Nederlands toptalent (talent dat anders mogelijk naar het buitenland zou vertrekken) en zijn bovendien van belang voor de ontwikkeling van de financieel en zakelijke sector in de Noordvleugel.

¹² Voor een volledige beschrijving van de verschillende beleidsinitiatieven in het kader van het bedrijfslevenbeleid zie de relevante passages in de hoofdtekst van de Bedrijfslevenbrief.

Met de acquisitie van bedrijven afkomstig uit opkomende markten (de BRIC landen in het bijzonder) kunnen bruggen worden geslagen tussen sectoren in de Noordvleugel en nieuwe markten worden bereikt, bijvoorbeeld doordat toeleverende zakelijke dienstverleners in de Noordvleugel hun klanten volgen naar het buitenland.

- Rijk (NFIA, Taskforce Hoofdkantoren) en regio (bijvoorbeeld Amsterdam inbusiness en Invest Utrecht) werken steeds meer samen bij de strategische acquisitie van bedrijven/hoofdkantoren en het inventariseren en wegnemen van de knelpunten voor vestiging van bedrijven in de Noordvleugel. Het kabinet hecht hieraan grote waarde, omdat zo een volledig beeld kan worden verkregen van de sterktes en knelpunten in de Noordvleugel en de kansen die bestaan om bedrijven/hoofdkantoren aan te trekken. Ook bedrijven en kennisinstellingen zullen daarom door de NFIA actiever worden betrokken bij het acquisitiebeleid van de Rijksoverheid.
- Bijzondere aandacht bij het acquisitiebeleid van de Rijksoverheid zal uitgaan naar bedrijfsfuncties die de topsectoren versterken, zoals de voor de Noordvleugel belangrijke functies hoofdkantoren en R&D. Daarnaast krijgt het aantrekken van bedrijven/hoofdkantoren uit opkomende markten als China en de BRIC landen meer prioriteit bij het acquisitiebeleid van de Rijksoverheid.¹³

Gezamenlijke promotie van de sterktes van het gebied

Om succesvol te zijn bij het aantrekken van buitenlandse studenten, kenniswerkers, topbedrijven/hoofdkantoren en investeringen moet de Noordvleugel nog beter op de kaart worden gezet als aantrekkelijke vestigingsplaats internationaal. Een geschikte aanpak daarvoor is om de unieke sterktes van het gebied binnen Europa en Nederland te benadrukken en nog meer gebruik te maken van de internationale bekendheid van Amsterdam.

- De Noordvleugel en de Randstad zijn internationaal geen bekende begrippen. Holland en Amsterdam zijn dat wel. Bij het aantrekken van bedrijven zouden (samenwerkende) steden en regio's in de Noordvleugel daarom meer dan nu al het geval is moeten profiteren van de bestaande structuren (Holland Branding), de activiteiten die de NFIA hiervoor al verricht en vooral ook van de naam en faam van Amsterdam. Deze aanpak sluit aan bij die van succesvolle stedelijke gebieden wereldwijd die, in ieder geval in de internationale beeldvorming, één stedelijke voortrekker hebben. Voor de Noordvleugel vervult Amsterdam deze voortrekkersrol. Daarvan moet zo veel mogelijk gebruik worden gemaakt. Voor internationale bedrijven is de naam en faam van Amsterdam en de nabijheid van Schiphol van groot belang. Daarnaast moeten de unieke sterktes van het gebied eenduidig worden uitgedragen. Met welke Noordvleugel partij/sector zij ook te maken hebben, kenniswerkers en bedrijven uit het buitenland moeten steeds het zelfde onderscheidende verhaal over de unieke sterktes van het gebied te horen krijgen: een internationaal sterk verbonden stedelijk netwerk met een diverse en hoogopgeleide bevolking, een groot aantal internationaal opererende bedrijven in de (financieel) zakelijke, logistieke, creatieve en life sciences sector, een aantrekkelijk vestigings- en ondernemingsklimaat en een uniek en divers woon- en leefklimaat.
- In het kader van het topsectorenbeleid zal het kabinet gerichte economische missies organiseren waarbij andere overheden, bedrijven en kennisinstellingen zich kunnen aansluiten. De inzet van het kabinet is om 2012 17 economische missies te organiseren. Het is voor de Noordvleugel belangrijk zich hierbij aan te sluiten.
- Hierbij is het van belang om per sector te bekijken welke stedelijke regio's de belangrijkste concurrenten van de Noordvleugel zijn en welke specifieke competitieve voordelen kunnen worden benut. Hierbij moet gebruik worden gemaakt van reeds in de Noordvleugel gevestigde (tevreden) bedrijven als ambassadeurs voor de Noordvleugel.

Investeren in het vestigings- en ondernemingsklimaat en inzetten op een beter woon- en leefklimaat

¹³ Zie ook de paragrafen 'Talent voor het bedrijfsleven' en 'Internationaal profiel' in de hoofdtekst van de brief.

Om bovenstaande beschrijving van de Noordvleugel waar te kunnen (blijven) maken, moet worden geïnvesteerd in het vestigings- en ondernemingsklimaat en woon- en leefklimaat in de Noordvleugel. Door het (kennis)aanbod beter aan te laten sluiten op de vraag vanuit de arbeidsmarkt, door clustering en synergie tussen sectoren te bevorderen en door te investeren in infrastructuur.

- Wat betreft het woon- en leefklimaat heeft het gebied een belangrijke sterkte in handen. Het kent een aantal unieke landschappelijke en cultuurhistorische waarden dat een belangrijke bijdrage levert aan de aantrekkelijkheid voor buitenlandse kenniswerkers en bedrijven en (daarmee aan) de economische aantrekkelijkheid en kracht van de Noordvleugel. Behalve natuur en cultuur(historie) is een divers en hoogwaardig voorzieningenaanbod (van winkelaanbod tot zorgaanbod) van belang. Hier is (bestuurlijke) samenwerking binnen de regio (in plaats van beleidsconcurrentie) belangrijk. Om de internationale aantrekkingskracht van de Noordvleugel te versterken, moet daarom worden gewerkt aan kwaliteit, diversiteit en complementariteit van verschillende soorten (persoonlijke) dienstverlening. De steden in de Noordvleugel vullen elkaar op dit moment beperkt aan; eerder is sprake van dubbelingen en convergentie, het steeds meer op elkaar lijken van woon, winkel, zorg en andere persoonlijke functies waar complementariteit op het niveau van de Noordvleugel gediend zou zijn met lokale specialisatie en uitbouw van diverse sterkten in het woon- en leefklimaat.
- Verder is de ontwikkeling van Amsterdam en Utrecht als internationaal aansprekende consumptiesteden van toenemend (economisch) belang. Om in de Europese top mee te kunnen blijven spelen, is de ruimtelijke ontwikkeling van de MRA van belang. Deze ontwikkeling is gericht op het creëren van een hoogwaardig, veilig en duurzaam leef- en woonmilieu, waar bedrijven, bewoners en bezoekers zich graag willen vestigen en willen verblijven. Naast de zorg voor een passend woningaanbod voor zowel de huidige als toekomstige inwoners, wordt ingezet op het realiseren van een internationaal concurrerend vestigingsklimaat. Voor de groeiende (beroeps)bevolking van de MRA bestaat de komende decennia een grote woningbouwopgave in de Noordvleugel. Indien deze verstedelijkingsopgave niet wordt gerealiseerd, komt de economische groei onder druk te staan. De ambitie van de Noordvleugel is om een groot deel van de uitbreidingsopgave binnenstedelijk te laten realiseren. Verder is hun strategie gericht op bundeling van de verstedelijking op de as Haarlemmermeer-Amsterdam-Almere. Het gebied ZaanIJ-oevers maakt deel uit van deze as. Specifieke keuzes hiervoor worden in de komende periode in de trajecten RRAAM, Zuidas en de Rijksstructuurvisie voor de Schipholregio (SMASH) gemaakt. Wat betreft RRAAM heeft het Rijk zich in de RAAM-brief (november 2009) en het Integraal Afspraken Kader (IAK) uit 2010 verbonden aan de ambitie om meer werkgelegenheid te creëren omdat dit een onlosmakelijk onderdeel vormt van een succesvolle ontwikkeling van Almere tot een complete stad. Het kabinet spant zich daarbij conform de afspraken in het IAK in om kennis te leveren, zichtbaar steun te geven aan de opgave en op de regionale samenwerking te versterken.
- Om de economische kansen ook daadwerkelijk te kunnen benutten, zal er zo veel mogelijk moeten worden gebouwd volgens kwalitatieve woonvoorkeuren. Het kabinet wil dat er meer ruimte komt voor kleinschalige woningbouw om in de eigen woningbehoefte te voorzien, ook in het Groene Hart. Beperkingen in het ruimtelijk beleid wil het kabinet hiervoor wegnemen.

Beter laten aansluiten van (hoger) onderwijs op de arbeidsmarkt

Een belangrijke vestigingsfactor voor bedrijven is de beschikbaarheid van personeel. De Noordvleugel heeft een diverse en hoogopgeleide beroepsbevolking. Deze kennisbasis is een belangrijke sterkte. Op dit moment sluit het (kennis)aanbod echter onvoldoende aan op de vraag vanuit de arbeidsmarkt. Zo sluit het hoger onderwijs nog onvoldoende aan op de vraag naar personeel met kennis over de niches en subsectoren waarin de Noordvleugel zich zou moeten specialiseren om een internationaal (financieel) centrum te blijven.

Dit geldt niet alleen voor het hoger onderwijs. In de Noordvleugel zijn veel vacatures voor onder meer technici en relatief weinig werkzoekenden. Meer samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven is vereist om aanbod en vraag beter op elkaar te laten aansluiten.

Een divers opgeleide beroepsbevolking is van groot belang, maar het tekort aan afgestudeerden in bepaalde richtingen komt voor een deel door de onbekendheid van aankomende studenten met (het economisch belang van) sommige (sub)sectoren.

Het kabinet neemt in het kader van het bedrijfslevenbeleid verschillende initiatieven om de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt te versterken.¹⁴

- Zo wordt per topsector door bedrijfsleven en onderwijsinstellingen een Human Capital Agenda opgesteld voor alle onderwijsniveaus, waarin behoeften en knelpunten in kaart worden gebracht. Het is belangrijk dat initiatieven die in het kader van de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam worden genomen hierop aansluiten.
- Voor alle topsectoren komen in het hbo en mbo twee à drie vormen van publiek-private samenwerking, zoals de Centers of Expertise en Centra voor Innovatief Vakmanschap.
- Beide initiatieven zijn voor de Noordvleugel, met 4 universiteiten, 13 hogescholen en 19 mbo-instellingen, in het bijzonder relevant.
- Ook de brede economische agenda, die de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam zal ontwikkelen kan hierbij een belangrijke rol spelen omdat hierin het thema arbeidsmarkt een belangrijke plek zal gaan innemen.

Valorisatie en betere benutting van ontwikkelde kennis

Bijzondere aandacht moet uitgaan naar de economische relevantie en vermarkting van kennis uit wetenschappelijk onderzoek. In de Noordvleugel is een grote kennisbasis aanwezig, maar de vertaling hiervan naar hoogwaardige economisch waardevolle kennis kan nog beter. Een belangrijk aandachtspunt is daarom de verbetering van de samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven (vooral ook het MKB) met als doel kennis uit onderzoek beter en vaker te vertalen naar voor de markt waardevolle diensten en producten.

- De Centers for Entrepreneurship (wo), Centers of Expertise (hbo) en Centra voor Innovatief Vakmanschap (mbo) vervullen in de onderwijs- en kennisinfrastructuur een belangrijke rol door de samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen die hierbij plaatsvindt.
- In het kader van het bedrijfslevenbeleid gaat het kabinet samen met kennisinstellingen en bedrijven valorisatie versterken.¹⁵ Het kabinet ondersteunt het praktijkgericht onderzoek van hogescholen door het RAAK-programma een structurele positie in het kennisbestel te geven en stimuleert publiek-private samenwerkingsverbanden, zoals de Centers of Expertise.
- De Noordvleugel kent daarnaast ook een Life Sciences Centrum Amsterdam en Technology Transfer Offices (TTO's), voorbeelden van de wijze waarop (door kennisinstellingen) wordt gewerkt aan het slaan van de brug naar de markt. Het is van belang dat dit technology transfer beleid verder wordt geprofessionaliseerd. Het in juli jongstleden door het ministerie van EL&I geaccordeerde voorstel om kennisvalorisatie en infrastructuurversterking in de Noordvleugel te bundelen in een InnovatieCentrum metropoolregio Amsterdam dat de TTO's, het Amsterdam Center for Entrepreneurship en Syntens bij elkaar brengt, versterkt de eerdere inspanningen op dit terrein (voor de regio Amsterdam). In Utrecht zijn daarnaast onlangs verschillende inspanningen op het gebied van kennisvalorisatie gebundeld in het Utrecht Valorisation Centre.
- Vormen van open innovatie kunnen hierbij een brugfunctie vervullen en moeten daarom in de Noordvleugel worden bevorderd. Met name de creatieve industrie en de zakelijke diensten kunnen hier in de Noordvleugel van profiteren. Opnieuw geldt dat de agenda's van de topsectoren hier een belangrijke bijdrage aan leveren.
- Om dezelfde reden moet ook campusvorming verder worden versterkt omdat hier bruggen worden geslagen tussen bedrijven en kennisinstellingen (doordat kennisinstellingen hun faciliteiten beschikbaar stellen aan bedrijven, via incubators en via onderlinge contacten) en omdat daar kansen liggen om Europese onderzoeksinfrastructuren naar de regio te halen. Daarbij verdient het voorbeeld van Science Park Amsterdam dat zich profileert met de combinatie van onderzoek, onderwijs en ondernemen, navolging. Een voorbeeld daarvan is het European Grid Initiative dat zich inmiddels heeft gevestigd op het Science Park Amsterdam.

Meer clustering en synergie tussen sectoren

Diversiteit en specialisatie zijn belangrijke kenmerken en sterktes van de Noordvleugel

¹⁴ Zie ook de paragraaf 'Onderwijs en arbeidsmarkt' in de hoofdtekst van de Bedrijfslevenbrief.

¹⁵ Zie ook de paragrafen 'Kennis en Innovatie' en 'Onderwijs en arbeidsmarkt' in de hoofdtekst van de Bedrijfslevenbrief.

economie. Deze diversiteit kent echter ook nadelen. Hetzelfde geldt voor de geringe omvang van de Noordvleugel die kleinschaligheid en een beperkte omvang van de arbeidsmarkt en afzetmarkt(en) betekent.

- De fragmentatie en kleinschaligheid binnen de Noordvleugel economie kan worden verminderd door het bevorderen van clustering en meer synergie binnen en tussen sectoren. Waardevolle kennis, diensten en producten komen juist ook tot stand op het snijvlak van sectoren. De diversiteit en het grote aantal middelgrote en kleine bedrijven in de Noordvleugel bieden hiervoor volop mogelijkheden, maar bedrijven en kennisinstellingen moeten elkaar hier voor weten te vinden. In het bijzonder door kennisinstellingen worden hiervoor al goede initiatieven genomen, zoals het genoemde voorbeeld van TTO's. Daarnaast moeten netwerken (fysiek en digitaal) tussen bedrijven en kennisinstellingen beter worden vormgegeven.

Investeren in fysieke en digitale infrastructuur, hoogwaardige kantoren en gedeelde innovatiefaciliteiten

Om de samenhang en noodzakelijke stedelijke netwerkvorming in de Noordvleugel te versterken en versnellen, zijn investeringen in de infrastructuur in het gebied noodzakelijk. De gehele Noordvleugel moet intern en extern met de auto en het openbaar vervoer goed bereikbaar zijn en alle stedelijke/economische kernen moeten een directe verbinding hebben met Amsterdam en Schiphol. Naadloze, snelle en betrouwbare bereikbaarheid heeft een zeer positieve invloed op het vestigings- en ondernemingsklimaat, ook omdat het de schaal van arbeidsmarkten vergroot en meer synergie tussen clusters mogelijk maakt. In het kader van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) en het MIRT zijn voor de Noordvleugel onderstaande ruimtelijke en infrastructurele opgaven benoemd. Om deze opgaven in te vullen, zijn reeds acties in gang gezet.

- Verbetering van de bereikbaarheid van de Noordvleugel op de hoofdnetwerken van weg, spoor en water (met name aan de noordkant van Amsterdam, aan de oostkant richting Almere, de ring Utrecht en de bereikbaarheid van het Science Park Utrecht en het Science Park Amsterdam). Het gaat hierbij om de interne bereikbaarheid om beter gebruik te kunnen maken van agglomeratievoordelen maar ook om de achterlandverbindingen naar het oosten en zuiden. Deze projecten zijn als geplande investeringen opgenomen in het MIRT. Hetzelfde geldt voor de noodzakelijke verbetering van de zeetoegang bij IJmuiden.
- Het bieden van ontwikkelingsruimte voor de luchthaven Schiphol met oog voor de kwaliteit van de leefomgeving en in samenhang met de overige ruimtelijke opgaven in de Schipholregio (woningbouw, infrastructuur, energie en waterberging). De genoemde mogelijke uitbreiding van de luchthaven Lelystad draagt bij aan de selectieve ontwikkeling van Schiphol en daarnaast aan de ruimtelijk-economische structuur van Flevoland. Dit is belangrijk voor de ontwikkeling van de MRA, voor de schaa sprong van Almere en de doorontwikkeling van Lelystad. Om de benodigde ruimtelijke keuzes te kunnen maken, wordt door de Rijksoverheid een Structuurvisie Mainport Amsterdam Schiphol Haarlemmermeer (SMASH) opgesteld, die in 2012 wordt gepubliceerd.
- De draaischijf Nederland (Utrecht). Voorbeelden van opgaven hierbij zijn de ontwikkeling van het knooppunt Leidsche Rijn, de aanpassing van de A28, de verdere ontwikkeling van de OV terminal Utrecht en de Uithoflijn. Deze projecten maken deel uit van het MIRT.
- De ontwikkeling van de Zuidas als economisch toplocatie en infrastructuurknooppunt (weg, spoor, OV). Besluitvorming over het project Zuidasdok moet bijzondere prioriteit krijgen vanwege het belang van de Amsterdamse Zuidas als financieel en zakelijk centrum van Amsterdam en toplocatie voor de vestiging van hoofdkantoren. De infrastructurele projecten zijn opgenomen in het MIRT.
- De ontwikkeling van het programma Amsterdam Connecting Trade (ACT). In het programma komen de belangrijke economische kernen luchthaven Schiphol, zeehaven van Amsterdam en Greenports Aalsmeer en Bollenstreek samen. De inzet van ACT is om het meest duurzame en innovatieve logistieke knooppunt te ontwikkelen voor logistiek aanverwante bedrijven door te werken aan een zo efficiënt mogelijke logistieke keten en versterking van de multimodaliteit. De opgave voor het multimodale knooppunt is de aansluiting voor expresvracht op de HSL Zuid, een waterterminal en een ongestoorde goederenverbinding over de weg tussen de bedrijventerreinen, Schiphol en Greenport Aalsmeer.
- De schaa sprong van Almere. De gefaseerde schaa sprong van Almere kan in de komende jaren een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van de (woningbouw)opgaven in de

Noordvleugel en de diversiteit en complementariteit binnen het gebied vergroten (verstedelijking, infrastructuur, werkgelegenheid en groen/blauw).

- Het behouden en versterken van de spilfunctie van de Noordvleugel in internationaal internet- en dataverkeer.
- Het investeren in nieuwe gedeelde innovatiefaciliteiten zoals laboratoria, incubators en fablab's. Deze shared facilities zijn de nieuwe fysieke knooppunten voor innovatie, waar studenten, kenniswerkers studenten en ondernemers elkaar ontmoeten.

Het is van belang dat de beschreven acties in het kader van de zeven agendapunten snel en actief worden opgepakt. Voor vier van de agendapunten is in de Bedrijfslevenbrief door het kabinet actief generiek beleid geformuleerd. Het is belangrijk om ambities en acties in de Noordvleugel op het gebied van de zeven agendapunten zo goed mogelijk te laten aansluiten op het beleid van de Rijksoverheid, zoals het topsectorenbeleid. Op die manier worden inspanningen in de Noordvleugel versterkt door acties en maatregelen van het kabinet in het kader van het bedrijfslevenbeleid.

5 Afsluiting

Met de Visie op de Noordvleugel is het verzoek van de Tweede Kamer aan het Ministerie van EL&I ingevuld om een economische visie en agenda voor de Noordvleugel van de Randstad op te stellen. Om de uitdagende ambitie voor de Noordvleugel te realiseren is het van belang om te werken aan de zeven agendapunten zoals die in het vorige hoofdstuk zijn beschreven. De bijbehorende opgaven liggen in sommige gevallen bij het Rijk, soms in hoofdzaak bij de regio, maar veel vaker is er sprake van een gezamenlijke verantwoordelijkheid van Rijk en regio.

Bezien vanuit deze gezamenlijke verantwoordelijkheid kan de Visie op de Noordvleugel niet worden beschouwd als een visie en agenda die op zichzelf staat, maar één die in lijn ligt met een lopend traject van visie- en agendaontwikkeling voor de Noordvleugel, waarin de gouden driehoek partijen in de Noordvleugel zelf het voortouw hebben. In dit verband is de recente krachtenbundeling in de Economic Development Board metropoolregio Amsterdam belangrijk, een samenwerking die inmiddels heeft geleid tot een Kennis- en Innovatieagenda. Deze agenda zal door de Board nader worden uitgewerkt in een bredere economische agenda. Het is belangrijk dat bij de totstandkoming van deze agenda nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de actielijnen van de agenda's van de Visie op de Noordvleugel en de topsectoren, en dat de opgaven in deze agenda in samenspraak met het Rijk worden geconcretiseerd. Het ministerie van EL&I zal daarbij namens het Rijk als aanspreekpunt fungeren.

Literatuurlijst

Externe onderzoeken verricht in het kader van de Visie op de Noordvleugel

Van Bussel, I., Van Den Toren (2011) Groei door samenwerking in Almere.

Derudder, B., Witlox, F. (2010) De Noordvleugel in het licht van trends in het mondiale stedensysteem. Universiteit van Gent.

Ernst & Young (2010a) Ontwikkeling van het vestigingsklimaat in de Noordvleugel 1996-2008.

Ernst & Young (2010b) Internationale positie Noordvleugel in greenfield en brownfield investments (2000-2009).

Lambooy, J., Van Oort, F. (2010) De Evolutionaire Economische Wortels van de Noordvleugel. Universiteit Utrecht.

Neffke, F., Burger, M., Boschma, R. en Van Oort, F. (2010) De evolutie van skill-gerelateerde bedrijfstakken in de Noordvleugel van de Randstad. Kansen en Bedreigingen. Universiteit Utrecht/Erasmus Universiteit Rotterdam.

Oort van, F., Van Aalst, I., Burger, M., Lambregts, M., Meijers, E. (2010) Clusters en netwerkeconomie in de Noordvleugel van de Randstad. Universiteit Utrecht.

PBL (2010) De economische kracht van de Noordvleugel van de Randstad. Den Haag-Bilthoven.

PBL (2011) Nederland in Europese systemen en netwerken. Internationale concurrentiepositie van de Noordvleugel van de Randstad. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

Wall, R. (2010a) De positie van de Noordvleugel in wereldwijde economische netwerken. Wall Research/Institute for Housing and Urban Studies, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam.

Wall, R. (2010b) De positie van de Noordvleugel binnen internationale M&A-netwerken 2000-2009. Wall Research/Institute for Housing and Urban Studies, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam.